

EUROOPA KOLLEDŽI LOENGUD

VIHK NR. 2.

Urmas Varblane

**MUUTUSED EESTI
VÄLISKAUBANDUS-POLIITIKAS EUROOPA
LIIDUGA ÜHINEMISEL**

TARTU 2000

Vastutav toimetaja
Liina Kulu

Keeletoimetaja
Leonhard Uuspõld

Kaane kujundanud
Ain Sakk

Käesolev brošüür ilmub koostöös
Riigikantselei Euroopa Liidu infosekretariaadiga
ning PHARE rahalisel toetusel.

© TÜ Euroopa Kolledž, 2000
ISBN 9985-60-780-5
Kirjastus AS Võru Täht
Oja 1, Võru

SAATEKS

Eesti valmisolek Euroopa Liiduga ühinemiseks seisneb nii seadusandlus- ja haldussuutlikkuses kui ka majandusliku lõhe vähendamises võrreldes Euroopa arenenud riikidega. Samas on Eesti liitumisel Euroopa Liiduga äärmiselt oluline ka inimeste valmisolek teadliku valiku tegemiseks, tuginedes mitmekülgsel informatsioonile ühinemise või mitteühinemise tagajärgede kohta. Seetõttu vajab ühiskond laialdast arutelu selle üle, millised tulemused kaasnevad liitumise või mitteliitumisega nii Eesti jaoks tervikuna kui ka üksikute regioonide ja konkreetsete valdade või teatud elanikkonnakihtide lõikes. Just sellise arutelu algatamine ja edendamine on olnud eurointegratsioonialase rahvakoolituse põhieesmärk.

Koostöös Riigikantselei Euroopa Liidu Infosekretariaadiga alustasid Avatud Hariduse Liit (AHL) ja TÜ Euroopa Kolledž eurokoolituse projektiga 1998. a. sügisel. Täna on juba kolme õppesemestri vältel tegeldud eurokoolitusprojekti peamise eesmärgiga – Euroopa Liidu alase huvitatuse ja informeerituse tõstmisega ning Eesti ühinemisprobleemidest ülevaate andmisega. Informatsiooni on levitatud regionaalsel tasandil ning eurokoolitusse on kaasatud kohalikke avalikkust nii AHL koolitusvõrgustiku kui maakondlike Euroopa Liidu infopunktide kaudu.

Eurokoolitusprojekti osalevad lektorid ja õppuste läbiviijad on vastava ettevalmistuse saanud TÜ üliõpilased ja magistrandid ning eurointegratsiooni maakondlikud teabekorraldajad. Iga lektorina esinev üliõpilane või magistrant on läbinud Euroopa Kolledži korraldatud 20-tunnise eurokoolitusprogrammi, mille raames on õppurid saanud teavet nii Euroopa Liidu eri valdkondade kui ka Eesti olude kohta Euroopa Liiduga integreerumise kontekstis. Lisaks sellele on tudengitele õpetatud avaliku esinemise ja täiskasvanute koolituse põhitõdesid.

Rahvakoolituse kuulajate ringi ning kohalike eurodebattide organiseerimine ja õppuste korraldamine on olnud AHL piirkondlike keskuste ülesanne.

Tänu Riigikantselei Euroopa Liidu Infosekretariaadi initsiatiivile ja PHARE finantseerimisele on osutunud võimalikuks hakata publitseerima loenguid, mis põhinevad valdavalt TÜ Euroopa Kolledži 20-tunnise eurokoolitusprogrammi materjalidel. Käesolev vihik on Euroopa Kolledži loengute sarjas ilmuvatest brošüüridest teine. Sellesse sarja on kavandatud kokku üheksa vihikut. Loengute avaldamise eesmärgiks on suurendada avalikkuse informeeritust Euroopa Liidust

ja saavutada asjakohases arutelus uus kvaliteet, mis tugineb argumenteeritud ja akadeemiliselt põhjendatud seisukohtadel. Brošüüridesse on üritatud koondada uuemat informatsiooni, mis annab kasutajale senisest täpsema ettekujutuse Euroopa Liidu poliitikast ja tegevusest Eesti perspektiividest lähtudes. Seega ei ole tegemist pelgalt õppematerjaliga, vaid õppekirjandus on seotud teadusliku lähenemisega.

Head lugemist soovides

Peeter Vihalemm, AHL juhatuse esimees
Raul Eamets, TÜ Euroopa Kolledži asedirektor

SISSEJUHATUS

Seoses Eesti kutsumisega Euroopa Liidu laienemisläbirääkimistele on muutunud aktuaalseks arutelu Euroopa Liiduga ühinemise mõjudest Eesti eri majandussektoritele. Võimaliku liitumise kaubanduspoliitiliste tulemuste analüüsil tuleb seejuures teha teatud eeldusi mitme taustsüsteemi arengu kohta. Esiteks, selles brošüüris eeldatakse, et Euroopa Liidu idalaienemine ei takista Euroopa Liidu väliskaubanduspoliitika senist liberaliseerumisprotsessi. Teiseks, arvestatakse asjaoluga, et viiakse ellu Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO – *World Trade Organization*) põhimõtted fikseerinud nn. Uruguai läbirääkimiste voo otsused. Kolmandaks, eeldatakse Eesti väliskaubanduspoliitika seniste arengusuundade jätkumist.

Alljärgnevas käsitletakse Euroopa Liiduga ühinemisest tulenevaid muutusi üksnes väliskaubanduspoliitika seisukohalt ning jäetakse kõrvale teised olulised aspektid. Probleemi ulatuslikkuse tõttu analüüsitakse seejuures vaid Euroopa Liiduga ühinemise mõju Eesti kaubavahetusele.

EESTI KOHUSTUSED EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISEL

Euroopa Liiduga ühinemisel kujuneb Eesti väliskaubanduspoliitikas olukord, kus lisaks tolliliidu liikmeks astumisega kaasnevale tollimaksude ühtlustamisele peab Eesti samuti harmoneerima oma seadusandluse muude väliskaubanduspoliitiliste vahendite rakendamise ja lepingute sõlmimise osas. Seega võib Euroopa Liidu idalaienduse korral oodata järgmisi arenguid:

1. Kuna Eesti peab võtma üle Euroopa Liidu ühtsed tollimaksud kolmandate riikide suhtes, nõuab see kahte liiki muudatusi. Esiteks, Eesti on kohustatud muutma oma tollitariifid võrdseks Euroopa Liidu tollitariifidega, sest tolliliitu kuuluvatel riikidel tuleb rakendada kolmandate riikide suhtes ühesuguseid tollitariife. Teiseks, Eesti on kohustatud tühistama oma tollitariifid Euroopa Liidu liikmesriikide suhtes, sest tolliliitu kuuluvatel riikidel tuleb loobuda kaubandustõkete kasutamisest teiste samasse liitu kuuluvate riikide suhtes.
2. Eesti on kohustatud rakendama kõiki Euroopa Liidu poolt liitumise hetkel kasutatavaid tollimaksuväliseid kaubanduspoliitilisi vahendeid (kvoodid, ekspordimaksud, ekspordisubsiidiumid, sanitaartehtnilised nõuded jne.).
3. Eesti peab harmoneerima kaubanduspartneritega sõlmitud väliskaubanduslepingud Euroopa Liidu vastavate lepingutega ja hakkama neid täitma liitumise hetkest alates. Samuti tuleb Eestil rakendada Euroopa Liidu ja kolmandate riikide vahel sõlmitud väliskaubanduslepinguid.

Lisaks väliskaubanduspoliitilistele nõuetele on Eesti samuti kohustatud rakendama Euroopa Liidu üldisi majanduspoliitilisi vahendeid, mida kasutatakse liidu väliskaubanduslike eesmärkide saavutamiseks.

Kui analüüsida esitatud kolme nõuete rühma, kaasnevad Eesti kohustusega võtta üle Euroopa Liidu ühtsed tollitariifid kolmandate riikide suhtes meie senise välismajandusrežiimi erakordse liberaalsuse tõttu väga suured muutused. Eestil tuleb üle võtta Euroopa Liidu tollitariifide kogu võrgustik, mis sisuliselt kehtib liitumisläbirääkimiste kestel ajavahemikus 1997–2001. Tabelis 1 on kontsentreeritult esitatud Euroopa Liidu ühtne tollimäärade (CCT – *Common Customs Tariff*) süsteem, mille raames tuleb Eestil liitumise hetkeks rakendada 10 794 erinevat tollimaksu, mille määrad on majandussektoriti väga erinevad.

Kuigi töötleva tööstuse puhul on keskmine tollimäär 9,1%, esineb eri kaubapositsioonide osas siiski väga suuri kõikumisi. Näiteks teatud ravimitele on kehtestatud tollimäär kuni 71,3%. Sarnaselt enamikule arenenud tööstusriikidele on Euroopa Liidu

ühtses tollimäärade süsteemis selgelt väljendunud nn. kaskaadiefekt, mille kohaselt on lõpptoodetele kehtestatud tollimaksud suuremad ning toorainetele ja pooltoodetele rakendatud tollitariifid väiksemad. Ulatuslikult rakendatakse tollimakse põllumajandussaadustele – keskmine tollimäär 26,5% ja maksimaalne koguni 1009,9%.

Tabel 1

**Euroopa Liidu ühtse tollimäärade süsteemi üldine kirjeldus
ajavahemikul 1997–2001**

ISIC kood	Kaubagrupp	Eri tariife grupis	Tollimaksu määr (protsentides)	
			Kaalumata keskmine	Minimaalne ja maksimaalne grupis
1	Põllumajandus, jahindus, metsandus	1 822	15,1	0–155,1
2	Hankiv tööstus	124	0,5	0–13,8
3	Töötlev tööstus (s. h. toit, joogid, tubakas)	8 848	9,1	0–1009,9
31	Toit, joogid, tubakas	1 670	26,5	0–1009,9
32	Tekstiil, valmisriided ja nahktooted	1 288	9,0	0–25
33	Puit ja puidutooted	199	3,2	0–10
34	Paber ja paberitooted	209	5,0	0–9,6
35	Keemiatooted, nafta, süsi, kumm, plastik	2 067	4,8	0–71,3
36	Mittemetallilised mineraaltooted	230	4,6	0–12,6
37	Metallitööstus	632	3,6	0–10
38	Metallitooted, masinad ja seadmed	2 300	3,7	0–22
	KOKKU	10 794	10,0	0–1009,9

Allikas: *Trade Policy Review. European Union 1997. WTO, Geneva, 1998, lk. 138–140.*

Probleeme ei tekita Eesti kohustus tühistada tollitariifid Euroopa Liidu liikmesmaade suhtes, sest neid pole rakendatudki.

Liitumisel Eestile langevad kohustused, mis on seotud Euroopa Liidu poolt ühinemise hetkel kasutatavate tollimaksuväliste kaubanduspoliitiliste vahendite (kvoodid, ekspordimaksud, ekspordisubsiidiumid, sanitaartehnilised nõuded ja muud vahendid) rakendamisega, on veelgi ulatuslikumad, sest Euroopa Liit kasutab oma väliskaubanduspoliitiliste eesmärkide saavutamiseks väga erinevaid vahendeid. Kõige rohkem tuleb Eestil muutuda protektsionistlikuks kolmandatest riikidest imporditava tekstiili ja riideesemete suhtes, mille puhul kehtestatakse kaubavahetuspiirangud 23 tootegrupile. Samuti tuleb rakendada kvoote Venemaalt ja Ukrainast imporditavatele terasele ja terasetoodetele ning Jaapanist imporditavatele autodele. Lisaks satub kvoodi alla ka banaaniimport. Seejuures on vajalik varasemast suurem standardite ja teiste tehniliste nõuete harmoneerimine. 1996. aastaks oli Euroopa Liidu kolmel erineval standarditega tegeleval komiteel välja töötatud üle 1000 eri standardi, mida jälgitakse importkaupade sisenemisel Euroopa Liitu (Trade Policy ... 1998, lk. 64).

Kolmas rühm nõudeid tuleneb Eesti kohustusest harmoneerida oma kaubanduspartneritega sõlmitud väliskaubanduspoliitilised lepingud Euroopa Liidu vastavate lepingutega. Eesti jaoks tekivad peamised probleemid Läti, Leedu ja Ukrainaga sõlmitud vabakaubanduslepingute suhtes, sest nende lepingute säilitamine on Eestile strateegiliselt väga oluline. Kuna Läti, Leedu ja Ukraina moodustavad suure osa meie eksporditurust, võib Eesti loobumine vabakaubanduslepingust vallandada vastureaktsioonina nende riikide poolse proteksionismi kasvu.

Ühinemisel tekkivate kohustuste kolmas rühm sisaldab Eesti jaoks samuti nõuet hakata rakendama Euroopa Liidu ja kolmandate riikide vahel sõlmitud lepinguid. 1997. aasta seisuga oli Euroopa Liit sõlminud tolliliidu lepingud Türgi ja Iisraeliga ning vabakaubanduslepingud varasemate Visegrádi riikide (Tšehhi, Slovakkia, Ungari ja Poola), Bulgaaria, Rumeenia ja Sloveeniaga. Eraldi kaubandussoodustuste lepingu on Euroopa Liit sõlminud Vahemeremaadega ning kaupade soodustatud juurdepääsu leping ühisturule kehtib nn. Lomé Neljanda Konventsiooni raames ka 73-le arengumaale Aafrikast, Aasiast ja Lõuna-Ameerikast.

KAUBANDUSE ÜMBERSUUNAMINE EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISEL

Eesti ühinemine Euroopa Liiduga mõjutab meie majanduslikku heaolu nii positiivselt kui ka negatiivselt. Kaubanduspoliitiliste muutuste analüüs tugineb tolliliidu üldteooriale, mille järgi tolliliit suurendab ühelt poolt konkurentsi ja kaubavahetust tolliliidu liikmesriikide vahel, kus ilmneb liikumine vabakaubanduse poole. Teisest küljest aga suurenevad kaubandustõkked ülejäänud maailmaga ja väheneb konkurents tolliliitu mittekuuluvate riikidega – seega liigutakse suurema proteksionismi suunas. Hinnates Euroopa Liiduga ühinemise mõju Eestile, tuleks mõlemaid aspekte vaadelda eraldi.

Laialdaselt levinud arvamuse kohaselt on tolliliidu loomine samm edasi vabakaubanduse suunas, parandades seega heaolu. Majandusteoreetikud on aga oma töödes näidanud, et tolliliidu loomine võib nii parandada kui ka halvendada tootmistegurite paigutust ja majanduslikku heaolu (Baldwin, Venables 1995). Jacob Viner, tolliliidu üldteooria looja, näitas, et tolliliidu loomine võib viia kaubavahetuse loomisele või kaubanduse ümbersuunamisele (Viner 1950). Järgnevalt kasutatakse tolliliidu üldteooriat Euroopa Liidu idalaienemise väliskaubanduslike mõjude selgitamisel.

Kui enne Euroopa Liitu astumist toodetaks Eestis mingit kaupa X suuremate kuludega kui mõnes Euroopa Liidu liikmesriigis B, siis annaks tolliliiduga ühinemine võimaluse osta sisse madalamate tootmiskuludega valmistatud kaupa X riigist B. Sel juhul on tegemist *kaubavahetuse loomisega*. Ressursside kasutamise efektiivsus suureneb,

kuna Eesti majanduses toimuks tootmise ümberkorraldus. Samuti kaasneks kaubavahetuse loomisega Eestis kulutuste kokkuhoid, sest kodumaine kallid toodang asendatakse odavamaga importkaubaga ja tarbimine suureneb. Ühinemisel Euroopa Liiduga seda laadi kaubavahetuse loomist siiski ei toimu, kuna juba praegu ei ole Eesti kehtestanud kaupade impordil Euroopa Liidu riikidest tollimakse ning impordi struktuur seetõttu kujuneb täiesti vabalt ja importööride seisukohalt parimast päritoluriigist.

Astudes Euroopa Liitu, peab Eesti tollide ühtlustamisel kehtestama kolmandate riikide kaupade impordile tollimaksud. Kui selle tulemusena peab Eesti suunama kauba X impordi ümber odavast Euroopa Liitu mittekuuluvast riigist C kallimale Euroopa Liidu partnermaa B impordile, on Eesti jaoks kaasnenud *kaubavahetuse ümbersuunamine*, mille tõttu ressursside kasutamine halveneb ja heaolu langeb. Hinnatõusu tulemusena tarbijad kaotavad ja saavad tarbida väiksema koguse kaupa X, või sel juhul, kui antud kaup on väikese hinnaelastsusega (nt. esmatarbekaup), peavad nad sama kaubakoguse eest maksma kõrgemat hinda. Seeläbi võivad Eesti tootjad, sest maailmaturu hinna asemel hakkab Eestis kehtima maailmaturu hinnast kõrgem Euroopa Liidu siseturu hind. See lubab Eesti tootjatel tõsta hinda ja saada täiendavat kasumit.

Seega on kaubavahetuse loomine riigi majandusele üldreeglina kasulik: parandab ressursside paigutust ning suurendab heaolu. Kaubavahetuse ümbersuunamine aga kahjulik, kuna vähendab majanduslikku heaolu. Kehtib üldine seaduspära: mida suurem on tolliliiduga ühineva riigi esialgne tollimaks kaubale X ning mida hinnaelastsem on kodumaine pakkumine ja nõudlus sellele kaubale, seda suurem on regionaalse integratsiooni korral selle riigi tulu täiendava kaubavahetuse loomisest. Seega võivad Euroopa Liiduga ühinemisel rohkem see riik, kellel on suhteliselt proteksionistlik majandus, kuna suurema tõenäosusega leidub Euroopa Liidus kaubanduspartner, kes suudab kaupu tarnida hinnaga, mis on madalam kui antud kauba hind odavast kolmandast riigist koos Euroopa Liidu poolt rakendatud imporditolliga.

Oma senises kaubanduspoliitikas on Eesti lähtunud põhimõttest, et liberaalse poliitika korral paigutavad turujõud tootmistegureid efektiivselt, s.o. vastavalt Eesti suhtelistele eelistele. See lubab Eestil leida kaubavahetuses kõige soodsamaid partnereid ja seda mitte ainult naaberriikide hulgast. Väliskaubanduse liigne riiklik suunamine võib aga moonutada suhtelise eelise valdkondi ja põhjustada rahvamajandusele asjatuid kulutusi.

Hinnates Eesti senise väliskaubanduspoliitika erakordselt liberaalseks, kuna valitsuse sekkumine kaubavahetusse praktiliselt puudub, võib arvata, et Eesti astumisega Euroopa Liitu kaasnevad süveneva proteksionismi ning majandusliku efektiivsuse languse tõttu ainult ebasoovitavad tulemused.

TURU LAIENEMISEST TINGITUD VÕIDUD

Eelnev analüüs tugines klassikalisele väliskaubandusteooriale, mis kirjeldab riikidevahelise kaubavahetuse ja spetsialiseerumise olemust suhtelise eelisega. See avaldub suhteliste hindade erinevustes enne vastastikuse kaubavahetuse avamist, olles põhjustatud nii erinevusest tootmistegurite tootlikkuses (tööviljakuses) kui ka erinevusest tootmistegurite proportsioonides (riigi kasutuses olevate tootmistegurite omavahelises suhtes).

Kui suhteline eelis puudub – kui näiteks Eestil pole ühtegi toodet, mille suhteline hind oleks madalam kui meie partnerriigil –, võib kaubandus osutada siiski mõlemale poolele kasulikuks. Sel juhul põhineks vastastikune kaubavahetus Eesti spetsialiseerumisel teatud kitsalt piiritletud toodete valmistamisele suurtes kogustes, nii et ilmneks mastaabisäästu efekt, mis avaldub tooteühikule langevate kulude alanemises toodangu mahu mitmekordistumisel. Mastaabisäästu efekti avaldumisel on mitmeid põhjusi: avanevad paremad võimalused firma tootmisvõimsuste ärakasutamiseks, juhtimissüsteemi reorganiseerimiseks, töötajate väljaõppeks, kogemuste omandamiseks jne. Mida väiksemad on tootmistegurite tootlikkuse ja nende proportsioonide erinevused ehk mida sarnasemad on riigid, seda olulisem on mastaabisäästu efekt ja sellest tulenev tööstusharusisene kaubavahetus. Seega, mida rikkamaks Eesti muutub, seda enam avaldub potentsiaal tööstusharusiseseks kaubavahetuseks ja seda suurem on vajadus suure ja avatud turu järele. Arvestades Põhjamaade kogemusi on vähetõenäoline, et Eesti jääb ka tulevikus eksportima tooraine- ja tööjõumahukaid põllumajandussaadusi ja tekstiilitooteid. Eeldatavasti toimub nihe suuremat lisandunud väärtust sisaldavate toodete ekspordi suurendamise suunas. Ühinemine Euroopa Liiduga annaks nendes valdkondades Eestile parema juurdepääsu ühisturule. Samuti avaneks Eesti firmadel võimalus otsida oma spetsialiseerumise nišši, mis lubaks mastaabisäästu efekti ära kasutada. Selle eelduseks on aga Eesti firmade piisav suurus. Väga suure tõenäosusega tuleb Eesti firmadel lähiaastatel liituda, et olla Euroopa Liidu turul konkurentsivõimelised. Eesti ettevõtete senised suurused on olnud selgelt ebapiisavad mastaabisäästu efekti realiseerimiseks.

Arvestada tuleb ka Eesti ekspordi ja impordi struktuure ja nende prognoositavat dünaamikat. Praegu domineerivad Eesti ekspordis masinad ja seadmed, puidutooted, tekstiilitooted, põllumajandussaadused ning keemiatooted. Nimetatud kaubagrupidest on Euroopa Liidus väga tugevasti kaitstud tekstiilitooted, rõivad ja põllumajandussaadused. Eesti saavutas vaba juurdepääsu Euroopa Liidu tekstiiliturule juba 1994. aastal sõlmitud vabakaubanduslepinguga, kuid ühinemisel Euroopa Liiduga laieneks vabakaubandus ka Eesti toidukaupadele. Seega ilmneb põllumajandussaaduste osas kaubavahetuse loomise efekt, mis peaks sellele majandussektorile andma Eestis tugeva toetuse.

Eesti impordis domineerivad masinad ja seadmed, tööstuslikud tarbekaubad ja kütteenained, mille puhul puuduvad Eesti-poolsed sisseveopiirangud. Import on seni toimunud valdavalt Euroopa Liidu liikmesmaadest ning Venemaalt ja Ukrainast. Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga ilmneb nende toodete osas kaubavahetuse ümbersuunamise efekt Venemaa ja Ukraina suhtes. Pärast ühinemist tuleb Eestil hakata mõningaid praegu nendest riikidest imporditavaid tooraineid ja pooltooteid sisse vedama kallimatest Euroopa Liidu liikmesmaadest. Euroopa Liiduga ühinemise järel on tõenäoliselt raskem otseselt importida Kagu-Aasia riikidest, Jaapanist, Hiinast ning Ameerika Ühendriikidest.

Arvestades Hispaania ja Portugali kogemusi Euroopa Liiduga ühinemisel, võib prognoosida, et liitumise järel kasvab välismaiste investorite kindlustunne ja suureneb nende huvi Eesti majandusse investeerimise vastu, mis omakorda tihendab konkurentsivõitlust. Seetõttu peavad paljud ebaefektiivselt töötavad firmad kas muutma oma tootmistehnoloogiat ja töökorraldust või tegevuse lõpetama. Konkurentsivõitluses püsijäämiseks on tänapäeva majanduses kõige sobivam võimalus uute tehnoloogiate evitamine ja varem toodetud kaupadest põhimõtteliselt erinevate toodete turule suunamine. Seetõttu kaasneb Euroopa Liiduga ühinemisel vajadus teaduslik- tehniliste uurimistööde finantseerimise järsule suurendamisele ja uute tehnoloogiate evitamisele (vt. Pautola, Sutela 1998, lk. 132–134). Probleemaatiline on see, kui suur osa Eesti ettevõteteid on selleks valmis. Võttes arvesse Eesti krediidisüsteemi nõrkust (sisuliselt puuduvad vahendid suurte investeerimisprogrammide toetamiseks), on liitumisläbirääkimiste käigus väga tähtis saavutada ka Euroopa Liidu poolne toetus tootearendustegevusele Eestis. Väga tõenäoline on, et Euroopa Liiduga ühinemise eel Eesti ettevõtete omavaheline liitumine kiireneb, sest see aitab kaasa tehnoloogilisele uuendamisprotsessile.

Euroopa Liiduga ühinemisel suureneb oluliselt Eesti võimalus kaasa rääkida väliskaubanduspoliitiliste probleemide lahendamisel. Juba praegu on Eesti Maailma Kaubandusorganisatsiooni liikmena hakanud aktiivselt osalema maailmakaubanduse edasisel liberaliseerimisel. Euroopa Liit on Maailma Kaubandusorganisatsioonis väga tugev läbirääkimisjõud, kasutades oskuslikult sealset vaidluste lahendamise süsteemi (*dispute settlement provisions*). Näiteks 1997. aastal esitas Euroopa Liit kuus kaebust Ameerika Ühendriikidele, neli Jaapanile ja kolm Koreale (Hoeller *et al.* 1998, lk. 73). Samas olid jällegi Euroopa Liidu vastu esitanud kõige rohkem süüdistusi Ameerika Ühendriigid (Trade Policy ... 1998, lk. 37–39). Ühinemine Euroopa Liiduga annab Eestile võimaluse saada kasu nende vaidluste lõppemisel saavutatud lahendustest, mis aitavad arendada maailma kaubandust ja suurendada kasu kõigile selles osalejatele.

PROBLEEMSED VALDKONNAD EESTI ÜHINEMISEL EUROOPA LIIDUGA

Nagu juba eespool märgitud, avaldub Euroopa Liidu ühtse tollimäärade süsteemi puhul kaskaadiefekt, mis avaldub selles, et lõpptoodetele on kehtestatud kõrgemad tollimaksud kui toorainetele ja pooltoodetele. Sellest lähtuvalt ei ole Euroopa Liiduga ühinemise korral Eestil, kes on siiani ise olnud toorainete ja pooltoodete (puit ja puidutooted, keemiatööstuse lihtkomponendid, masinaehituse pooltooted) eksportöör, oodata nendes valdkondades täiendavat kaitset. Tollimaksude sisseviimine ei kaitse kodumaist tootmist ega paiguta ressursse ümber.

Eesti on suur tööstusriikidest pärinevate lõpptoodete importija. Euroopa Liiduga ühinemise korral on lõpptoodete import Euroopa Liidu maadest kaubandustõketeta ka tulevikus. Samas muutub Eesti jaoks raskemaks neid tooteid importida väljastpoolt Euroopa Liitu. Tulevikus ei ole enam täiesti piiranguteta kapitalikaupade ja ka tarbekaupade import Ameerika Ühendriikidest, Jaapanist ja Kagu-Aasia maadest, kellega kauplemisel tuleb edaspidi järgida Euroopa Liidu ühtse väliskaubanduspoliitika põhimõtteid ning rakendada Euroopa Liidu poolt kasutatavaid siseturu kaitsemeetmeid.

Euroopa Liiduga ühinemisel ilmneb Eesti jaoks kõige suurema tõenäosusega kaubavahetuse ümbersuunamise efekt nn. kaubavahetusele tundlikes sektorites: põllumajanduses, söe- ja terasetööstuses, tekstiilitööstuses, kuid ka autotööstuses ning mõnedes elektroonika- ja farmaatsiatööstuse harudes.

Raud, teras ja kivisüsi

Euroopa Liidu seisukohalt on väga problemaatiline seni tugevalt kaitstud terase- ja söetootmine. Poliitilistel põhjustel on nimetatud sektoris liberaliseerimisprotsess olnud väga aeglane. Saades Euroopa Liiduga ühinemise korral juurdepääsu ühisturule, peab Eesti rakendama raua-, terase- ja söetööstuse suhtes kaitseabinõusid. Euroopa Liidu ühtne tollitariif kolmandate riikide raua- ja terasetoodetele ei ole kõrge – 1997. aastal keskmiselt vaid 4%, kuid neis valdkondades rakendatakse siiani ka kvoote (European Union. Trade in Goods. Steel Sector 1999). Praegu on Euroopa Liit rakendanud raua- ja terasetoodetele kvoote vaid SRÜ riikide suhtes, lubades 1997. aastal importida nimetatud piirkonnast 841 224 tonni. 1998. aastaks kasvas kvoot 2,5% ning kuni 2001. aastani on kavandatud kvoodi kasv 2,5% aastas. Senine kvoot on tühine võrreldes Euroopa Liidu terasetootmisega – näiteks 1996. aastal moodustas SRÜ riikidele lubatud kvoot vaid 0,5% Euroopa Liidu terasetoodangust (Trade Policy ... 1998, lk. 50).

Kahjuks ei ole autorile teada, kuidas jaotatakse terase impordikvoote Euroopa Liidu siseselt. Kui seda tehakse proportsionaalselt riikide osakaalule Euroopa

Liidu rahvuslikus koguproduktis, oleks Eesti osakaal parimal juhul ainult 0,07% ehk terase lubatud impordimaht vaid 600 tonni aastas. Raua- ja terasetoodete impordi senine struktuur näitab, et Venemaa ja Ukraina on Eestile väga olulised paljude malmi- ja terasetoodete impordiallikad. Tabelis 2 on esitatud andmed vaid väga väikese osa mustmetallide kohta. Juba nende kaubagruppide osas on Eestisse imporditava ja siin tarbitava metalli kogus 75 000 tonni aastas. Samuti on tabelis 2 esitatud Sõltumatute Riikide Ühenduse ja Euroopa Liidu toodete hinnaerinevused. Terasa hind oli 1997. aastal Euroopa Liidus 2,5 kuni 5,2 korda kõrgem.

Tabel 2

Mustmetallide kaubandus Eestis 1997. aastal

Kaubagrupp	Eksport (tonnides)	Import (tonnides)	SRÜ osa impordis (tonnides)	SRÜ osa impordis (%)	Eestisse jäänud (tonnides)	EL ja SRÜ Hinna suhe
Lehtvaltstooted	21 250	153 635	74 916	48,8	132 385	2,48
Vardad, latid, nurkraud	3 340	43 828	17 159	39,2	40 488	2,90
Roostevaba teras	0	92	67	72,8	92	2,59
Roostevabast terasest lehtvaltstooted	3 592	5 683	855	15,0	2 091	4,46
Roostevabast terasest vardad, latid	198	518	135	26,1	320	5,24
Muud legeeritud tera- sest lehtvaltstooted	1 945	4 708	3 031	64,4	2 763	1,07

Allikas: autori arvutused "Eesti väliskaubandus 1997" Eesti Statistikaamet, Tallinn, 1998 alusel.

Seega võib järeldada, et kui Eesti ei suuda läbirääkimistel saavutada kokkulepet teda rahuldava impordikvoodi suhtes, toimub terasetoodete valdkonnas Eesti seisukohalt kindlasti kaubavahetuse ümbersuunamine koos sellest tulenevate kahjulike mõjudega nendele Eesti ettevõtetele, kes on kasutanud SRÜ riikidest imporditavat terast. Pikemas perspektiivis on kaubavahetuse ümbersuunamise mõju tõenäoliselt nõrgem, sest mitmete küsitluste põhjal võib väita, et enamik Eesti ettevõtjaid on tulevikus valdavalt siiski huvitatud metalli impordist Euroopa Liidu riikidest, sest seal on selle kvaliteet stabiilsem.

Ka söetootmine on Euroopa Liidus äärmiselt ebaefektiivne ja seetõttu kaitstakse seda väga kiivalt. 1993. aastal oli Euroopa Liidus ühe tonni kivisöe keskmine tootmiskulu 114 ECU-d, samal ajal kui maailmaturul oli keskmine hind 40 ECU-d (vt. tabel 3). Kahjuks on Euroopa Liidu tootmise ebaefektiivsus võrreldes maailmaturu toodetega aja jooksul süvenenud. Toetuste moonutava mõju ilmekaks näiteks on asjaolu, et Euroopa Liidu liikmesriikidest sulgeb kõige rohkem kaevandusi Suurbritannia, kes on küll kõige efektiivsem tootja, kuid kelle toetussummad on kõige väiksemad.

Tabel 3

Kivisöe tootmise efektiivsus Euroopa Liidu riikides 1993. aastal

Riik	Toodang (miljonit tonni)	Tootmiskulud (ECU tonni kohta)	Tootmiskulud impordi hinnast maailmaturul (%)	Euroopa Liidu toetus ühe tonni kivisöe kohta (ECU)
Saksamaa	64,2	151	378	70
Hispaania	18,4	131	328	22
Prantsusmaa	8,6	110	275	21
Suurbritannia	67,5	62	155	11
Euroopa Liit kokku	158,8	114	285	32

Allikas: Trade Policy Review. European Union. WTO, Geneva, 1996, 1. osa.

Kuna kivisöe puhul ei kaitsta ühisturgu mitte tollimaksude, vaid kvootidega, on kivisöe tootmine Euroopa Liidus siiani säilinud. Eesti on seni importinud kivisütt (1998. aastal näiteks 86 000 tonni) Kasahstanist, Venemaalt ja Ukrainast maailmaturu hinnaga. Minnes üle kivisöe impordile Euroopa Liidu liikmesriikidest, kaasneks sellega Eestis 2,8 kordne kivisöe hinna tõus, mis võimenduks edasi soojatootmisse. Sellise ebasoodsa stsenaariumi võib ära hoida Euroopa Liidu söetootmise edasine liberaliseerimine.

Problemaatiline on Eesti põlevkivitootmise staatus. Põlevkivi on strateegiline tooraine kogu Eesti energeetika jaoks ning selle tootmiskaht (13–15 miljonit tonni aastas) on võrreldav Prantsusmaa söetootmise mahuga. Kui põlevkivitootmine hakkab kuuluma Euroopa Liidu kivisöetootmisega samasse kategooriasse, tuleks liitumisläbirääkimistel leppida juba praegu kokku, millises ulatuses hakatakse seda toetama Euroopa Liidu struktuurifondidest ja kui suure osa katab Eesti. Eriti kiireloomuline on see probleem seoses Eesti energiasüsteemi erastamisläbirääkimistega, sest välisinvestor NRG Energy on huvitatud põlevkivi hinna pikaajalisest riigipoolsest garanteerimisest.

Mootorsõidukid

Euroopa Liit on maailma suurim mootorsõidukite valmistaja, omades nii 30%-list turuosakaalu kui ka olles samal ajal suurim tarbijaturg (Trade Policy ... 1997, lk. 101). Samal ajal on Euroopa autotootjad jäänud tootmiskulude kokkuhoius alla Ameerika Ühendriikide ja Jaapani konkurentidele. Euroopa Komisjoni andmetel kulus ühe auto valmistamiseks 1996. aastal Euroopa omanike tehastes keskmiselt 27,1 tundi, Ameerika Ühendriikide ja Jaapani firmade Euroopa filiaalides aga 10% vähem – Ameerika Ühendriikides 21,7 ning Jaapanis ainult 16,2 tundi (vt. European Commission 1996).

Seetõttu kaitstakse mootorsõidukite importi Euroopa Liitu mitmete abinõudega. Imporditavatele sõidu- ja veoautodele on kehtestatud tollimaksud keskmiste

määradega 10 ja 13%. Kuna sellest ei ole aga piisanud Jaapani autode sissevoolu piiramiseks, on Euroopa Liit alates 1991. aastast sõlminud Jaapaniga pikemaajaseks perioodiks vabatahtliku ekspordi piiramise (*voluntary export restraint*) lepinguid. 1997. aastaks oli Jaapani mootorsõidukite lubatud impordi maht 1,09 miljonit autot, mis moodustas ca 7,8% Euroopa Liidu siseturul müüdavatest sõiduautodest. Lubatud sisseveo kvoodid olid näiteks Suurbritannial 179 900, Prantsusmaal 102 700, Itaaliale 88 100, Hispaaniale 51 800 ja Portugalil 33 200 autot (European Union. Trade in Goods. Automotive Sector 1999).

Antud kontekstis on huvitav jälgida Eesti autoturu kujunemist ja arengut, millest annab ülevaate tabel 4. Kiiresti on Eesti turul kasvanud uute autode arv. 1997. aastal hõlmasid uued autod 65,8% kogu Eesti autoimpordist, millest omakorda väga suure osa moodustasid Jaapani autod. Kahjuks ei saa autor vastavate andemete puudumise tõttu kindlalt väita, kas tegemist oli uute autodega, kuid autode müüjiga tegelevate firmade valikulise küsitluse alusel võib suure toenäosusega öelda, et suurte transpordikulude tõttu ei impordita Jaapanist kasutatud autosid kuigi suures ulatuses.

Tabel 4

Eesti autoturu areng ajavahemikul 1995–1997

	1995	1996	1997
Import kokku (tk.)	45 195	44 009	60 102
s. h. uued (tk.)	11 840	15 118	39 577
uute osa impordis (%)	26,2	34,4	65,8
Jaapanist kokku (tk.)		13 943	10 741
Ekspord kokku (tk.)	9 668	8 904	29 987
s. h. uued (tk.)	9 488	8 742	29 323
uute osa ekspordis (%)	98,1	98,2	97,8
Venemaale kokku (tk.)		2 463	22 650
Import–Ekspord (tk.)	35 535	35 105	30 215
s. h. uued (tk.)	2 352	6 376	10 244

Allikas: autori arvutused "Eesti Väliskaubandus 1997" Eesti Statistikaamet, Tallinn, 1998 alusel.

Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga peab mootorsõidukite import mahtuma Euroopa Liidu ja Jaapani poolt kokkulepitud impordimahu sisse, sest vastasel juhul tekib otsene kaubavahetuse ümbersuunamine liidu liikmesmaade kallimale toodangule. Analoogilised probleemid ilmnevad samuti Koreas ja teistes Kagu-Aasia maades toodetud mootorsõidukite importimisel. Tegemist on jällegi olukorraga, kus Eesti peaks oma huve kaitsma juba liitumisläbirääkimiste käigus. Arvestades seda, et Eesti osakaal Euroopa Liidu rahvuslikus koguproduktis on 0,07%, kujuneks Eesti jaoks Jaapanist imporditavate autode kvoodiks 750 autot, mis aga ei rahulda Eesti vajadusi.

Põllumajandussaadused

Idalaienduse korral osutub Eesti jaoks kahtlemata kõige keerukamaks Euroopa Liidu põllumajanduse regulatsioonimehhanismi ülevõtmine. Euroopa Liit reguleerib oma põllumajandussaaduste turgu eri majanduspoliitiliste vahendite kombinatsiooniga, millesse kuuluvad tollimaksud (3 283 erinevat positsiooni), tootmismahu piirangud, hinnatoetused, ekspordisubsiidiumid, rahaline toetus struktuurifondide kaudu, otsetoetused.

Tabelist 5 ilmneb, et pärast Uruguai läbirääkimiste vooru lõppemist ja Maailma Kaubandusorganisatsiooni suunda põllumajanduse liberaliseerimisele ei ole Euroopa Liidu turul suuri muutusi toimunud. Taimekasvatussaadustele makstavad toetused vähenesid 1996. aastal seoses ebasoodsa teravilja-aastaga ja maailmaturu hindade suure kasvuga, mistõttu maksti vähem toetusi. Samas kasvasid toetused loomakasvatussaadustele. Seega olid toetused tervikuna 1996. aastal hoopis 9% suuremad kui ajavahemikul 1986–1988.

Tabel 5

Tootjatele makstavad subsiidiumid põllumajandussaaduste lõikes Euroopa Liidus ajavahemikul 1986–1988 ja 1995–1996 (miljardites ECU-des)

Kaup	1986–1988	1995	1996	Muutus 1996/1986–1988 (kordades)
Nisu	7,649	8,514	6,069	0,79
Mais	2,684	2,730	1,817	0,68
Riis	0,424	0,527	0,506	1,19
Õliseemned	3,240	2,671	3,114	0,96
Suhkur	2,961	1,837	2,253	0,76
Kõik taimekasvatussaadused	22,027	22,939	18,851	0,86
Piim	19,555	22,773	21,849	1,12
Loomaliha	13,560	19,896	19,486	1,44
Sealiha	1,161	1,739	1,878	1,62
Lambaliha	3,346	3,510	2,772	0,83
Kõik loomakasvatussaadused	39,550	50,378	48,116	1,22
KOKKU	61,577	73,317	66,968	1,09

Allikas: *Agricultural Policies, Markets and Trade in OECD Countries. OECD, Paris, 1997.*

Euroopa Liidu idalaienemise korral suureneb haritava maa pindala 50% võrra ja põllumajanduses hõivatute arvu kahekordistub. Euroopa Komisjoni hinnangul vajab praeguste kandidaatriikide põllumajandus rahalist toetust vahemikus 10–30 miljardit ECU-d, sõltuvalt sellest, kui palju suudetakse reformida liidu ühtset põllumajanduspoliitikat. Ehkki reformi käigus planeeritakse alandada toetusi paljudele

põllumajandussaadustele, on toetused ka pärast seda siiski väga suured. Näiteks 2000. aastaks vähendatakse tonni nisu toetust 119 ECU-lt 95 ECU-le ehk 1500 EEK-ile tonnilt. Ühe tonni loomaliha toetust hakatakse vähendama ajavahemikul 2000–2003 ja siis langeb see 2780 ECU-lt 1950 ECU-le ehk seega 30 420 EEK-i tonni loomaliha kohta. Piimatoetusi alandatakse kõige vähem – ainult 10%.

Euroopa Liiduga ühinemisel peab Eesti rakendama kõiki põllumajandussaadustele kehtestatud tollimakse. Euroopa Liidu tollimaksude tasemest annab põllumajandussaaduste osas ülevaate tabel 6, milles on toodud mõningad tollimaksud.

Tabel 6

Euroopa Liidu tollimaksud põllumajandussaadustele ajavahemikul 1997–2001

HS*	Kaubagrupi kirjeldus	Ridade arv grupis	Tollimaks (protsentides)	
			Kaalumata keskmine	Minimaalne ja maksimaalne grupis
0201	Loomaliha värsked või külmutatud	6	107,5	93,9–124,7
0302	Kala, värsked või külmutatud	71	11,3	0–23
0401	Piim ja koor, värsked	5	59,3	6,6–134,6
0405	Või ja muud piimarasvad	2	11,7	11,7–11,7
0406	Juust	37	60,2	1,3–156,3
0407	Linnunad	4	19,8	10,6–35,3
0803	Banaanid	3	64,2	18,7–155,1
0901	Kohvi	6	10,5	3,3–15,8
1001	Nisu	34	76,8	17,6–106,6
1002	Mais	16	48,7	0–95,9
1006	Riis	33	92,3	10,6–141,2
1517	Margariin	6	19,1	4,0–42,1
1604	Kalatooted	36	18,8	5,5–25,0
1701	Roo- ja peedisuhkur	4	61,8	18,7–78,8
1806	Šokolaad	13	14,7	9,3–36,3
1902	Makaronitooted	11	29,1	11,9–57,4
2009	Puuvilja- ja juurviljamahlad	124	31,0	12,0–113,8
2204	Viinamarjaveinid	116	19,9	0,3–46,7
2303	Tärklis	5	75,1	0–375,6
2401	Toortubakas	21	18,8	13,0–45,5

Märkus: * Kaubagrupid harmoneeritud süsteemi liigituse järgi.

Allikas: *Trade Policy Review. European Union 1997. WTO, Geneva, 1998.*

Seega põhjustab Euroopa Liiduga ühinemine väga suuri muutusi Eesti majanduse struktuuris. Ühelt poolt mitmekordistub Eesti põllumajanduse toetamine Euroopa Liidu ühtse põllumajanduspoliitika raames. Teisest küljest sulgub Eestile kolmandatest riikidest maailmaturu hinnaga toidukaupade importimise võimalus. Ehkki kokkuvõttes

suureneb siseturul nii Eesti põllumajandussaaduste hinnakonkurentsivõime kui ka kodumaise toodangu osakaal, tekib samal ajal oluline hinnatõus, sest enam ei alanda hinda mitte impordisurve, vaid lootus Euroopa Liidu reformimisele.

Võib prognoosida, et kiire hinnatõus hõlmab neid põllumajandussaadusi, mida Eestis ei toodeta ning mida Euroopa Liidus tugevasti kaitstakse. Rakendades selliste kaupade puhul Euroopa Liidu ühtsed tollitariifide süsteemi ning teatud toodete puhul ka kvoote, langeb ära võimalus importida kolmandatest riikidest, ka Euroopa Liidu partnerriikidest ei saa enam Eestisse eksportida subsideeritud toidukaupu. Niisuguste kaupade hind tõuseb kuni tollimaksu võrra, sest puudub kodumaine konkureeriv pakkumine. Selliste kaupade hulka peaksid kuuluma riis (keskmine tollimaks 92,3%), suhkur (62%), kohvi (10%), viinamarjaveinid (20%), toortubakas (19%), banaanid (64%) ning vähemal määral ka mahlad (31%) ja makaronitooted (29%). Seejuures tuleb aga arvestada, et hinna kujunemisel on samuti olulised paljud teised tegurid, mis peaksid seda hinnatõusu leevendama (näiteks võivad jae- ja hulgimüüjad alandada juurdehindluse määra).

Tunduvalt keerulisem on hinnakujunduse mehhanism nende põllumajandussaaduste osas, mida toodetakse Eestis. Selliste kaupade puhul sõltub hinnatõus esialgsest hinnaerinevusest Eesti ja Euroopa Liidu siseturu hindade vahel, kodumaise tootmise kasvupotentsiaalidest ehk sellest, kui palju saab toiduainetetööstus täiendavalt kodumaist toorainet, kartellikokkulepete tekkest kodumaiste tootjate vahel, tarbijate ostuvõime kasvust ja veel paljudest muudest asjaoludest. Kindlasti ei saa aga Eesti toiduainetetööstuse ettevõtted enam kasutada senist taktikat, mille kohaselt suur osa vajalikust toorainest imporditi nii ekspordisubsiidiumidega toetatult Ameerika Ühendriikidest ja Euroopa Liidust kui ka Kesk-Euroopa siirderiikidest. Tagajärjeks on hinnatõus, sest kodumaine tooraine on kallim ja muutub veelgi kallimaks, kuna Euroopa Liidu kõrged välistollid võimaldavad hoida Euroopa Liidu siseturul hindu kõrgemal kui maailmaturul.

Hinnatõusu ulatus nõuab põhjalikke arvutusi. Eesti taimekasvatussaaduste hinnad hakkavad lähenema Euroopa Liidu hindadele ja seal ei ole oodata suurt hindade kasvu. Oluliselt peaks tõusma piimatoodete ja loomaliha hind, mõõdukalt sealih ja väga vähe linnuliha hind.

Järgnevalt esitame näitena kahe Eestis mitte toodetava toidukauba – banaanide ja suhkru – hinnaregulatsiooni Euroopa Liidus ja üritatakse hinnata Euroopa Liiduga ühinemise mõju Eesti tarbijale nende kaupade tarbimise seisukohalt.

Banaanid

1. juulil 1993. aastal kehtestatud Euroopa Liidu banaanide sisseveo regulatsiooni kohaselt rakendati impordikvoote Ladina-Ameerika riikide vastu ja soodustati

banaanide importi Euroopa Liidu riikidesse ülemereterritooriumidest ning Vahemeremaadest. 1995. aastal sõlmiti Euroopa Liidu ja Costa Rica, Kolumbia, Nikaraagua ning Venezuela vahel kokkulepe, mille põhjal need riigid nõustusid oma banaanieksporti Euroopa Liitu piirama (vt. Trade Policy 1996, lk. 91). Tegemist oli järjekordse “vabatahtliku ekspordi piiramise” lepinguga, mille tulemusena Euroopa Liidu sisene hind banaanidele tõusis maailmaturu hinnast kõrgemale. Banaanide sisseveo kvoot Ladina-Ameerika riikidest Euroopa Liitu oli 1995. aastal 2,553 miljonit tonni ja seoses liidu laienemisega suurenes see Soome, Rootsi ja Austria arvel 353 000 tonni võrra.

Maailmapanga (WB – *World Bank*) uurimuse järgi tekitab Euroopa Liidu banaani-režiim tarbijatele aastas täiendavaid kulutusi 2,3 miljardit USD, mis on 700 miljonit rohkem kui varasem iga Euroopa Liidu liikmesriigi individuaalse banaaniimpordi piirangu kehtimise ajal (Borell, 1994). Eriti drastiline on selle taustal uurimuse järeldus, et sellest summast läheb ainult 300 miljonit USD soodustatud olukorras banaanitootjatele Vahemeremaades ja ülemereterritooriumidel. Valdava osa summast saavad jae- ja hulgimüügi firmad, kellel on võimalik nüüd nõuda hoopis kõrgemat hinda, kui see oleks olnud vabakaubanduse korral.

Banaaniimpordi piirang puudutab otseselt ka Eestit. Tabel 7 annab üldise ettekujutuse banaanide impordi suurenemisest.

Tabel 7

Eesti banaanituru areng ajavahemikul 1995–1997

	1995	1996	1997
Import kokku (tonnides)	6 753	5 822	11 031
s. h. kokku Ladina- ja Kesk-Ameerikast (tonnides)	5 268	4 648	10 201
Ekuador	2 624	2 074	4 316
Costa Rica	1 466	1 455	3 427
Mehhiko	–	–	1 392
Nende riikide osakaal impordist (%)	78,0	80,0	92,5
Eksport kokku (tonnides)	224	20	68
s. h. Läti	56		41
Eesti tarbimine (Import – Eksport)	6 529	5 802	10 963

Allikas: autori arvutused “Eesti Väliskaubandus 1997”, Eesti Statistikaamet, Tallinn, 1998 alusel.

1997. aastaks oli banaaniimport jõudnud 11 000 tonnini, kusjuures Ladina- ja Kesk-Ameerika riikide osakaal oli 92,5% koguimpordist. Import pärines peamiselt riikidest, kelle banaanide ekspordi piiras Euroopa Liit kvootidega. Samas selgub Eesti andmete põhjal, et sinne vabakaubandus on sundinud hulgi- ja jaemüüjaid otsima

parimaid impordiallikaid. Ehkki tabel 7 ei sisalda andmeid 1990. aastate alguse kohta, on üldine suund väga selge – Soomest või Saksamaalt pärinevalt impordilt on suundunud hoopis Ladina-Ameerikale. See ongi liberaalse väliskaubandusrežiimi tulemus, mis vähendab tarbija kulutusi ja suurendab tema heaolu. Toetudes Maailmapanga analüüsi tulemustele, võib eeldada, et banaanide hind tõuseb *ca* 50–60% ehk praeguse tarbimistaseme säilitamiseks tuleks Eesti tarbijatel hakata maksma kokku *ca* 100 miljonit krooni rohkem.

Suhkur

Suhkru puhul puudub Eestil tõsine võimalus muutuda arvestatavaks tootjaks Euroopa Liidu turul ning seega tuleb jääda suhkru importijaks. Ka selle kauba osas on Euroopa Liidu kaubandussüsteem reguleeritud väga keeruliselt. Suhkru tootmiseks antakse välja kolme tüüpi kvoote:

- 1) A tüüpi suhkrukvoodid, mahuga kokku 11,2 miljoni tonni suhkru tootmiseks, jaotatakse kõigi Euroopa Liidu liikmesriikide vahel;
- 2) B tüüpi suhkrukvoodid, mahus 340 000 tonni, antakse täiendavalt efektiivsetele tootjatele.
- 3) C tüüpi suhkrukvoote ei subsideerita ja selle suurus on 2,25 miljonit tonni aastas. WTO Uruguai läbirääkimiste tulemusena peab Euroopa Liit vähendama subsideeritud ekspordi 2001. aastaks 21%, kuid see ei muuda A tüüpi suhkrukvoote.

A tüüpi tootjad maksavad iga toodetud tonnilt 2% ja B tüüpi tootjad 39,5% Suhkru Fondi (*Sugar Fund*). Fondi põhieesmärk on Euroopa Liidus ületoodetud suhkru ekspordi subsideerimine. Samas on Euroopa Liit sõlminud Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani riikidega null tollimaksuga impordikvoodi lepingu, mis võimaldab neist riikidest sisse vedada suhkrut 1,305 miljonit tonni. Hiljem see imporditud suhkur reeksportitakse, subsideerituna seejuures Suhkru Fondist. Selle poliitika tulemusena hinnatakse kaotusi Euroopa Liidu tarbijatele ajavahemikul 1990–1994 umbes 1 miljardile ECU-le (vt. Trade Policy 1998, lk. 90).

Tabeli 8 järgi on Eesti seni rakendanud kõige odavamad ja efektiivsemad teed, importides suhkrut valdavalt Euroopa Liidu riikidest, sest nende suhkru eksport on eespool kirjeldatud mehhanismi rakendamise tõttu subsideeritud. Näiteks 1998. aastal oli imporditud suhkru tonni hind Eesti Statistikaameti andmetel 2873 krooni, mis on maailmaturu hinnast 30% madalam, rääkimata Euroopa Liidu siseturu hinnast. Euroopa Liiduga ühinemise järel ei ole enam võimalik importida suhkrut subsideeritud maailmaturu hinnaga ja selle tulemusena ühtlustub Eestis suhkru hind Euroopa Liidu omaga. Esmajoones tähendab see väga tõsist lööki Eesti kondiitritööstusele, kelle peamine tooraine kallineb.

Tabel 8

Eesti suhkruturu areng ajavahemikul 1995–1997

	1995	1996	1997
Import kokku, tonnides	38 321	55 437	92 075
s. h. Saksamaa	7 237	14 012	22 199
Taani	4 908	5 065	11 805
Suurbritannia	3 220	3 407	11 434
Prantsusmaa	–	5 617	8 985
Soome	3 946	13 658	7 883
Eksport kokku, tonnides	4 704	9 087	28 941
s. h. Usbekistan	–	–	14 865
Venemaa	812	654	8 092
Läti	376	252	2 804
Eesti tarbimine (Import– Eksport)	33 617	46 350	63 134

Allikas: autori arvutused “Eesti Väliskaubandus 1997”, Eesti Statistikaamet, Tallinn, 1998 põhjal.

SKANDINAAVIAMAADE KOGEMUSED EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISE KAUBANDUSPOLIITILISTE TULEMUSTE OSAS

Põhjamaad moodustavad suhteliselt homogeense avatud majandusega riike hõlmava grupi, kelle siseturul on väikesed ning kes seetõttu sõltuvad tugevasti rahvusvahelisest kaubandusest (Lundberg, Wiker, 1993). Kuigi Skandinaaviamaade rahvatulu elaniku kohta on kõrgem Euroopa Liidu keskmisest, algas nende riikide industrialiseerimine hiljem kui ülejäänud Euroopas. Algselt oli tegemist ekspordi poolt juhitud majanduskasvuga, kus industrialiseerimine ja kaubandus toetusid põhiliselt kodumaiste loodusvarade kasutamisele (metsad, mineraalid, hüdroenergia, kalaveed ja põllumajanduslik maa).

Kaasajal on Põhjamaadele iseloomulik tööstuse väga kõrge kapitalimahukus ja töö kapitalisiduvus (kapitali ja töötajate arvu suhe). Eriti kõrged on need näitajad Soomes ja Norras. Samuti on Skandinaaviamaadele iseloomulik kõrgharidusega tööjõu suur osakaal. Need tegurid kujundavadki Põhjamaade suhtelise eelise ning kaubandusstruktuuri: Soome, Norra, Rootsi ja Taani ekspordivad Euroopa Liitu kapitali-, energia- ja metsamahukat toodangut ning Euroopa Liidu lõunapoolsetesse riikidesse teadusmahukat toodangut, importides viimast seejuures ise Saksamaalt ja Suurbritanniast.

Skandinaaviamaade Euroopa Liiduga ühinemise diskussioon põhines küsimusel: kas Euroopa integratsioon ja sellega ühinemine toob kaasa:

- a) suhtelise eelise traditsiooniliste valdkondade senisest veelgi ulatuslikuma kasutamise või

- b) mastaabisäästu efekti kasutamise uutes valdkondades, kus varem Skandinaaviamaadel suhtelist eelist ei olnud.

Olukorra kvantitatiivseks hindamiseks tehtud uurimuses võrreldi Skandinaaviamaade väliskaubanduse struktuure enne ja pärast Euroopa Majandusühendusega vabakaubanduskokkuleppe sõlmimist tööstuskaupade osas 1973. aastal. Selles uurimuses jaotati kõik tööstusharud viide klassi:

- 1) ressursimahukad: kalandus, toidukaubad, tselluloos ja paber, puit ja puidutooted, alumiinium ning väetised;
- 2) oskuste- ja kapitalimahukad: farmaatsiatooted, muud kemikaalid, lennundus ja teaduslik sisseseade;
- 3) oskustemahukad, kuid vähese kapitalimahukusega tööstusharud: jõu- ja bürooseadmed, telekommunikatsioonivahendid, teised masinad ning mootorsõidukid ja laevad;
- 4) kapitali- ja lihttöömahukad tööstusharud: mustmetallid, mittemetallilised mineraalid;
- 5) suure lihttöömahukuse ja madala kapitalimahukusega tööstusharud: tekstiilid, riided ja jalatsid ning teised tööstuskaubad.

Kuni 1973. aastani kasvas Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni (EFTA – *European Free Trade Association*) riikide vaheline kaubavahetus oluliselt kahes valdkonnas: kiiresti suurenesid ressursimahukate toodete (1. grupp) ning lihttöömahukate toodete (5. grupp) eksport. See oli omamoodi sündsam, sest seni oli lihttöömahukas valdkond olnud tugevasti kaitstud ja selle avamine EFTA sisesele andis tõuke kaubavahetuse kasvule. Pärast Taani ühinemist Euroopa Majandusühendusega ja EFTA ning majandusühenduse vahelise vabakaubanduskokkuleppe sõlmimist 1973. aastal, seega pärast kaubavahetustõkete kõrvaldamist, on ilmnunud järgmised tendentsid:

- Taani ja Norra süvendasid oma senist suhtelise eelise valdkonda – s.o. ressursi- ja ka töömahukate toodete eksporti. Taani sai tagasi oma endise Euroopa põllumajandussaaduste turu, mis oli sulgunud Euroopa Majandusühenduse loomisega.
- Soomes ja Rootsis ilmnis oskumahuka toodangu ekspordi kasv valdkondades, kus need riigid enne ei olnud edukad (3. ja 4. grupp).

Eespool toodud efektid ilmnisid tollimaksude kaotamise tagajärjel. Euroopa Majandusruumi (EEA – *European Economic Area*) loomisega kavandati tollimaksuväliste tõkete (tehniliste standardite, riiklike subsidiumide, riikliku tööhõive kitsenduste jne.) kõrvaldamist, mille suuruseks hinnatakse umbes 6% kogu Euroopa Liiduga toimuva kaubavahetuse mahust (EC Commission 1988). Seejuures on EFTA ja Euroopa Majandusühenduse liitumisel ilmne, et kaubavahetuse ümbersuunamise efekt avaldub

peamiselt kaubavahetuses kolmandate riikidega, kuna nende omavahelises tööstuskaupade vahetuses on piirangud juba kaotatud.

Euroopa Ühisturu loomisel oli peamiseks argumendiks, et tekib tulu ressursside paremast paigutusest, mis tuleneb rahvusvahelise tööjaotuse süvendamisest suhtelise eelise suunas. Olemasolevate tootmistegurite proportsioonide korral võib integratsioon süvendada juba toimunud spetsialiseerumist. Tootmise ja ekspordi ülekaal impordist suurenevad neis tööstusharudes, kus riigil on suhteline eelis tänu tootmistegurite proportsioonidele, s.t. harudes, kus riigil juba on ekspordi ülekaal impordist. Pärast Euroopa Liidu moodustamist märkis Balassa (1974), et piirkond on liiga homogeenne, et õigustada suhtelise eelise sügavamalt eksploateerimist. Suurem kasu leiti olevat mastaabisäästu efekti ilmnenemisest tänu suuremale turule, mis on olnud Euroopa integratsiooni toetavaks peamiseks argumendiks.

1960-ndatel aastatel Euroopa Majandusühenduse raames elavnenud kaubavahetus oli tekitatud peamiselt tööstusharusisesest kaubavahetusest ehk sarnaste kaupade vahetusest (Balassa, 1974), mis tähendab tootmise spetsialiseerumist ja ressursside ülekannet ühe tööstusharu siseselt. Sellise kaubavahetuse põhjustajateks peetakse mastaabisäästu efekti ja toote mitmekesisust (vt. Helpman, Krugman, 1985), mitte aga klassikalist Heckscher-Ohlini tootmistegurite proportsioonide teooriat. Analoogilist kaubavahetuse struktuuri võib leida ka EFTA riikide ja Euroopa Ühenduse vahelises kaubavahetuses pärast nende riikide vahelise vabakaubanduslepingu allkirjastamist.

Euroopas süveneva majandusintegratsiooni mõjul toimub edasine tööstuskaupade kauplemise liberaliseerimine ja endiste nn. varjatud sektorite avamine konkurentsile. Probleemne on, kas niisugused tendentsid aitavad kaasa Põhjamaade edasise spetsialiseerumise süvenemisele vastavalt nende riikide juba olemasolevale suhtelisele eelisele või hakkab integratsioon nende eelist kahan-dama.

Lundberg on oma uurimuses jõudnud järeldusele, et tootmistegurite proportsioonid võivad selgitada kaubavahetuse mustreid ja spetsialiseerumise suunda Põhjamaade ja Euroopa Liidu vahel tööstuskaupade osas, mille määrab ära uusklassikaline kaubandusteooria tootmistegurite võrdsustamata hindade korral (Lundberg, Wiker, 1993). Lähtudes sellest mudelist võime ennustada, et Euroopa tööstuskaupade turu edasine integratsioon suurendab Soome, Rootsi ja Norra spetsialiseerumist kodumaiste kapitali- ja energiamahukate ressursside töötlemisele ja nende kaupade ekspordi suurenemist Euroopa Liitu. Lisaks eeldatakse, et suureneb Põhjamaade spetsialiseerumine ja eksport inimkapitalimahukate toodete valdkonnas Euroopa Liidu lõunapiirkondadesse.

Vastukaaluks peaks Põhja piirkond suurendama lihttöömahukate toodete importi peamiselt Euroopa Liidu lõunariikidest – Portugalist ja Kreekast –, kuid võib-olla ka Hispaaniast ja Iirimaaalt. Oodata on ka tehnoloogiamahuka impordi suurenemist Saksamaalt ja Suurbritanniast.

Integratsiooni mõjul on spetsialiseerumise süvenemisele olemas kindlasti oma piirid. Tundub tõenäoline, et energiamahukate toodete tootmisel ja ekspordil on väga piiratud kasvuruum. Skandinaaviamaade suhteline eelis energiamahuka tootmise alal on hakanud nõrgenema.

Euroopa integratsiooniprotsess toob lisaks suhtelisele eelisele kaasa ka teiste kaubandust laiendavate tegurite mõju – esmajoonel tööstusharusisese kaubanduse leviku. Kui tööstusharud on suhteliselt sarnase tegurite kasutamise intensiivsusega, prognoosib kaubandusteooria, et tööstusharusisene kaubavahetus on seda suurem, mida sarnasemad on tootmistegurite proportsioonid kahes riigis. See selgitab, miks tööstusharusisese kaubanduse osakaal on suhteliselt madalam Põhjamaade kaubavahetuses Kreeka ja Portugaliga ning kõrgem Saksamaa või Suurbritanniaga.

EUROOPA INTEGRATSIOON, STANDARDISEERIMINE JA EESTI

Tänu Maailma Kaubandusorganisatsiooni tegevusele on tänapäeva kaubavahetuses tunduvalt vähenenud tollipiirangute osa, kuid seda suuremat rolli etendavad nn. tollivälised kaubanduspiirangud, millest Euroopa Liidu jaoks on kasutatavamad mitmesugused standardid.

Standardite probleem on erakordselt oluline sellistele väikeriikidele nagu Eesti. Rahvusvaheline toodete standardite harmoneerimine ehk ühtlustamine võib vähendada riigi koduturu suuruse mõju tööstusharu struktuurile ja kaubavahetuse arengule. Selles valdkonnas on Dreze (1989) poolt esitatud nn. standardtoodete hüpotees (*standard goods hypothesis*), mille järgi ilmneb alati, kui on tegemist ühe toote eripäraga riikide lõikes ja selles valdkonnas saab rakendada mastaabisäästu efekti, väikeriikidel suhteline mahajäämus nende siseturu piiratuse tõttu. Sellepärast rõhutas Dreze (1989, lk. 27): “Liikmesriigi lähenemine ühisturu poliitikale peab olema suunatud mitte ühele või teisele tollimaksumäärale, vaid eelkõige homogeense turu loomisele.”

Turu suuruse eelist (*market size advantage*) on tõestanud ka mitme teoreetiku tööd (Helpman, Krugman 1985). Suure koduturu eelis on eriti tuntav, kui mingi toote alal on tegemist kahanevate alternatiivkuludega, s. t. iga järgneva toote valmistamiseks tuleb loobuda järjest väiksemast hulgast mingi teise toote valmistamisest ehk neis valdkondades, kus ilmneb mastaabisäästu efekt. Sellises olukorras on standarditel

väikeriikide siseturu kaitsel suurem tähtsus kui suurriikides, sest nad piiravad vaba konkurentsi ja ainult üksikud välisriikide firmad leiavad kasuliku olevat niisugusele turule siseneda. Järelikult on standardite alasel liberaliseerimisel väikeriikide majandusele tugevam mõju. See toob nendes riikides kaasa suurema võidu tarbijatele ja tõsisema ümberstruktureerimise vajaduse standarditega piiratud majandussektorites. Tõenäoliselt on see väga oluline protsess, mis ilmnes juba pärast Skandinaaviamaade ühinemist Euroopa Liiduga ja muutub Eesti väliskaubanduspoliitika üheks sõlmküsimuseks.

Standardite mõju saab kokkuvõtlikult analüüsida nõudluse ja pakkumise poolelt. Nõudluse poolelt tähendab see:

- nõudluse ühtlustumist ehk maitsete harmoneerumist,
- toote variatsiooni vähenemist (vastavalt rakendatavale Euroopa Liidu standardile),
- toote variatsioonide suurenemist (kui rakendatav Euroopa Liidu standard näeb ette rahvuslike standardite vastastikust tunnustamist).

Pakkumise poolelt:

- rahvuslike standardite olemasolu tõttu suurenevad tootmiskulud vähemalt 0,3% kogu kaubavahetuse väärtusest (Cecchini raportis).

Standardite osas on Euroopa Liidus nähtud tulevikus ette kahesugune areng:

- a) Euroopa Liidu sisene standardite ühtlustamine ja eelduste loomine spetsialiseerumiseks masstootmisele mõnedes liikmesmaades;
- b) standardite kasutamine kaitseks kolmandate riikide kaupade ja teenuste sisenemisele Euroopa Liidu turule.

Eesti kui väikeriigi seisukohalt on eriti oluline teise aspekti arvestamine, sest Euroopa Liidu kaitsepositsioonides on standarditele pandud tõepoolest suur roll ja Maailma Kaubandusorganisatsioon on seni suutnud vähe saavutada väikeriikide kaitsmisel selle protsessi vastu. WTO tegevuses on küll praegu tugev suund standardite liberaliseerimisele, kuid see võtab veel kaua aega, enne kui väikeriigid sellest tulu võivad saada.

Juba 1988. aastal valminud nn. Cecchini raportis, mis analüüsis Euroopa ühtse siseturu loomisega seotud positiivseid ja negatiivseid tulemusi, peatuti ka standardite tähtsusel. Raportis küsiti, kas Euroopa firmadel on jõudu seista vastu mitteliikmesriikidest Euroopa Liidu turule sisenejatele, kes soovivad olla esimesed suure turu eelise kasutajad. Vastusena pakuti välja, et see jõud oleneb strateegiliste tõkete olemasolust turule sisenemisel. Selliste tõkete loomise peamised vahendid pidid olema innovaatori ja esimesena turule jõudnud firma (*first mover advantage*) eelise kasutamine; kiirema õppeprotsessi rakendamine, mis mitmekordistab esimesena turule sisenenu eelist; erilised suhted tarbijate ja pakkujatega, mis loovad kindla seose ja tõstavad partneri vahetamisega seonduvaid kulutusi; toodete hulga kontroll jne. Kokkuvõttes väideti, et erilise euroopalikkuse (*European character*) saab kindlustada mitmel viisil, peegelda-

des "Euroopa Ühenduse" kohalolekut. See teeb Euroopa standardid (informatsioon, ühildavus, kvaliteet jne.) oluliseks relvaks tänapäeva suures tööstuslahingus; need on võtmed turgude avamiseks ja kontrollimiseks tehnoloogiliste liitude kaudu. Sama kehtib Euroopa ühiste uurimisprogrammide kohta, mis stimuleerivad koostööd Ühisturu firmade ja uurimiskeskuste vahel (EC Commission 1988, lk. 137–138).

Eelöeldu näitab, et Euroopa standardiseerimine pole ainult rahvustevaheliste regulatsioonierinevuste kõrvaldamine, vaid ka tõke kolmandate riikide suhtes. Seega pärast liitumist Euroopa Liiduga ja vastavate standardite rakendamist lihtsustub oluliselt meie ettevõtetele juurdepääs ühisturule ja samas kaitsevad Euroopa Liidu ühtsed standardid paljusid majanduse valdkondi.

LÕPETUSEKS

Euroopa Liiduga ühinemise kaubanduspoliitilisi tulemusi ei saa analüüsida lahus kahe taustsüsteemi arengust. Esiteks, tuleb prognoosida, kas Euroopa Liidu väliskaubanduspoliitika liberaliseerimine jätkub endises tempos või Maailma Kaubandusorganisatsiooni aktiivse tegevuse tulemusena see koguni kiireneb. Samas on olemas võimalus, et Maailma Kaubandusorganisatsiooni järgmise läbirääkimiste voo toimumise ajaks liberaliseerimisprotsess Ameerika Ühendriikide, Euroopa Liidu ja arengumaade vaheliste vastuolude tõttu hoopis pidurdub. Teiseks, arvestada tuleb Eesti välismajanduspoliitika ja eriti väliskaubanduspoliitika seniseid arengusuundi. Siiani on Eesti lähtunud põhimõttest, et liberaalse poliitika tõttu paigutavad turujõud tootmistegureid efektiivsemalt, vastavalt Eesti suhtelistele eelistele. See lubab Eestil kaubavahetuses leida kõige soodsamaid partnereid. Väliskaubanduse liigne riiklik suunamine võib põhjustada rahvamajandusele asjatuid kulutusi.

Eeldades Euroopa Liidu väliskaubanduspoliitika edasist liberaliseerumist, võib üldjoontes prognoosida, et Euroopa Liiduga ühinemine toob kaasa rohkeid uusi regulatiivseid vahendeid, mida peame rakendama, kuid mis samal ajal vähendavad majanduse isereguleerumist. Liitumine võimaldab Eestis ka edaspidi jätkata liberaalset väliskaubanduspoliitikat tööstuskaupade ja teatud mõõndustega ka terase, söe, tekstiili, sõiduautode ja veel mõne teise kaubagrupi osas. Põllumajanduses toimuvad muutused annavad aga teise signaali Eesti suhtelisest eelisest. Ühinemise korral väheneb põllumajandussaaduste sissevedu tunduvalt, sest import kolmandatest riikidest piiratakse tollimaksude, tollikvootide ja standarditega ning senine import Euroopa Liidu liikmesmaadest muutub oluliselt kallimaks, kuna kaob võimalus rakendada Eestisse eksportimisel subsiidiume. Kui säilivad Euroopa Liidu ühtse põllumajanduspoliitika põhiosad, kasvab Eesti põllumajanduse konkurentsivõime siseturul oluliselt ja laheneb kõlvatu konkurentsi probleem.

Eesti väliskaubanduse arengut võib vaadelda lühi- ja pikaajalises perspektiivis. Lühiajalises perspektiivis toimub loomuliku stsenaariumina loodusressurssidele toetuva ekspordisektori kiire kasv ja töömahuka tootmise eelisareng. Sellise arengutee läbimine on olnud loomulik etapp enamikul arenenud tööstusriikidel. Eesti põhjanaabrid on loodusressurssidele toetuvat suhtelist eelist kasutanud oma väliskaubanduse valdava alusena kuni 1950. aastateni (näiteks Rootsi) ja veel hiljemgi (Norra rakendab seda praegugi väga laialdaselt). Sellele lisandub Eesti geograafilisest asendist tulenev transiitkaubanduslik efekt.

Pikemas perspektiivis ei ole ainult nendele teguritele toetumine otstarbekas, sest lisandunud väärtus on neis valdkondades suhteliselt väike ja seega on ka

ekspordilaekumised piiratud ressursidega. Lisaks on maailmaturu hinnad nendes sektorites kõikuvad. Seega peaks areng jätkuma Eesti järkjärgulisel loobumisel ainult suhtelisele eelisele tuginevast väliskaubandusest. See on areng suurema turu tekitamise suunas ehk Euroopa Majandusruumi turule sisenemises. Selle sammuga avanevad kaubanduspoliitiliselt täiesti uued võimalused.

Esiteks, Eestil avaneb võimalus süvendada oma seniseid suhtelise eelise valdkondi, s. o. kohalikele toorainetele toetuvat ja keskmise oskustöömahukusega tootmist. Kuna Eesti tootmistegurite struktuur erineb oluliselt Euroopa Liidu riikide vastavast struktuurist, siis on suhtelise eelise süvendamisel suured võimalused.

Teiseks, Euroopa Liitu astumise järel ei ole Eesti enam seotud ainuüksi oma suhtelise eelise, s. o. olemasolevate loodusressursside ja arvuka suhteliselt kvalifitseeritud odava tööjõu olemasoluga. Kõne alla tuleb mastaabisäästu efektile toetuv kaubavahetus, kus toodangu mahu mitmekordistamisel ühiku tootmiskulud kahanevad ja võimaldavad kasulikku kaubavahetust isegi olukorras, kus Eestil ei ole mingit suhtelist eelist antud valdkonnas.

Kolmanda alternatiivina tuleb arvesse toote mitmekesistamise strateegia, mis seisneb mingi üldtoote modifikatsiooni valmistamises ja vahetamises teiste riikidega. Siin ei ole põhiorhk mitte kulude alandamisel, vaid tarbija maitseerinevuste paremas rahuldamises. See tootmise valdkond on eriti sobiv olukorras, kus Eesti looduskeskkonda soovitakse säästa liiga suuremahulistest tootmisprojektidest. Et selles valdkonnas edu saavutada, tuleb teha suuri jõupingutusi Euroopa Liidu liikmesmaade turunõudluse tundmaõppimisel. Toote mitmekesistamise strateegias võiks kõne alla tulla ka nn. Itaalia variant, kus turul löövad läbi väikesed, kuid väga kiiresti turu nõudluse muutustele reageerida suutvad perekonnafirmad.

Neljanda alternatiivina on tõenäoline, et kaupade vahetamise kõrval muutub üha olulisemaks teenuste vahetamine. Selles valdkonnas on Eestil suured võimalused, et pakkuda lihttöömahukaid teenuseid (näiteks ehitus ja transport) geograafiliselt lähedastele tööstusriikidele. Samas on see aga väga terava hinnakonkurentsi valdkond, milles võib edu saavutada vaid pidevate suurte investeeringute kaudu, mis tagavad tööviljakuse ennakasvu võrreldes tööjõu maksumuse kasvuga.

Kõigi eespool nimetatud alternatiivide puhul on tähtis juurdepääs piisavalt suurele turule. Euroopa Liidu turule pääs on siiski mõeldav teatud ulatuses ka Eesti ja Euroopa Liidu vahel sõlmitud assotsiatsioonilepingu põhjal, kuid teenuste turg jääb suhteliselt suletuks. Assotsiatsioonileping Euroopa Liiduga oli suur samm edasi Euroopa turule pääsemisel, kuid siiski ainult üks samm, sest Euroopa Liidu kaubandustõkete hulgas ei ole juba ammu põhiroll tollimaksudel või kvootidel. Nende kõrvale on tulnud uued, nn. tollimaksuvälised kaubandustõkked, millest tuntuimad on standardid tööstuskaupadele ja sanitaarnõuded põllumajandussaadustele. Euroopa Liiduga ühinemise positiivseks

tulemuseks oleks kindlasti mitte ainult klassikaliste kaubanduspiirangute – tollimaksude ja kvootide – likvideerimine, vaid ka muude kaubandustõkete kõrvaldamine. Eriti olulisena näib Eesti-poolne standardite kui kaubandustõkete ületamine, mis lubaks suurendada paljude kaupade eksporti Lääne-Euroopa maadesse.

Lisaks nimetatud mitmele positiivsele momendile ei tohiks Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga jätta tähelepanuta ka negatiivseid aspekte. Ühinemisel on Eesti kohustatud ühtlustama oma tollitariifid Euroopa Liidu tollitariifidega ja rakendama kolmandate riikide suhtes ka teisi piiranguid. Eriti tugev proteksionismilaine tabaks Eesti põllumajandust, mis põhjustab hinnatõusu. Tollitariifide ühtlustamisest tulenev hinnatõus oleks vaid üks tegur Eesti hinnataseme kiirel lähenemisel Euroopa Liidu tasemele. Tootmistegurite suhteliselt vaba liikumine Euroopa Liidu raames kiirendab samuti hinnatasemete ühtlustumist. Teise potentsiaalse ohuna võib näha Eesti kaubavahetuse ümbersuunamist odavatest kolmandatest riikidest kallimatele Euroopa Liidu partnermaadele.

Pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga ilmnevad lisaks tolliliidu loomisega seonduvatele negatiivsetele tendentsidele ka positiivsed. dünaamilised muutused:

- a) konkurentsivõitluse kasv tänu liikmesmaadevaheliste tollimaksude likvideerimisele;
- b) tehnoloogiline uuendamine turu suurenemise ja konkurentsi tugevnemise surve tulemusena;
- c) investeringute kasv eelkõige nendes tööstusharudes, kus ollakse võimelised ära kasutama tolliliidu loomisega kujunenud uue suure turu võimalusi;
- d) mastaabisäästu efekt, mis tuleneb tolliliidu loomisega kaasnenud turu kasvust ja võimaldab riigil kitsamalt spetsialiseeruda.

Hinnates Eesti ühinemist Euroopa Liiduga dünaamilisest aspektist, võib öelda, et konkurentsivõitlus tõenäoliselt väga kiiresti ei tugevne. Eesti liberaalse kaubanduspoliitika tulemusena ei ole ka praegu konkurentsivõitlusele olulisi tõkkeid. Tuua võib vaid mõne üksiku erandi, kus Eesti valitsus on piiratud ajaks andnud soodustusi teatud firmadele (näiteks Eesti Telekom ja Estline). Samas võib ette näha kaudset konkurentsivõitluse kasvu, mis tuleneb investeerijate suuremast kindlustundest ja huvi tõusust Eesti majanduse vastu, millega omakorda kaasneb investeringute mahu kasv ja suund tehnoloogilisele uuendamisele. Küll võib arvestada, et Euroopa Liiduga ühinemine toob kaasa vajaduse teaduslik-tehniliste uurimistööde finantseerimise järsule tõusule ja uute tehnoloogiate evitamisele, kuna kaubavahetuses hakkab suuremat rolli mängima tööstusharusisene kaubavahetus, mis tuleneb otseselt võimalusest kasutada mastaabisäästu efekti.

KIRJANDUS

Agricultural Policies. Markets and Trade in OECD Countries. OECD, Paris, 1997.

Balassa, B. Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market: An Appraisal of the Evidence. Manchester School of Economics and Social Studies, 1974, Vol. 42, lk. 93–135.

Baldwin, R., Venables, A. Regional Economic Co-operation. Peatükk kogumikus Handbook of International Economics. Elsevier, Amsterdam, 1995, 3. osa, lk. 1597–1644.

Borell, B. EU Bananarama III. Washington D. C., World Bank Policy Research Working Paper, 1994, nr. 1386.

Eesti Väliskaubandus 1997. Eesti Statistikaamet, Tallinn, 1998.

EU. Trade in goods. Automotive sector. 1999.
http://europa.eu.int/comm/trade/goods/auto/index_en.htm).

EU. Trade in goods. Steel sector. 1999.
http://europa.eu.int/comm/trade/goods/steel/index_en.htm).

Helpman, E., Krugman, P. Market Structure and Foreign Trade. MIT Press, 1985.

Hoeller, P., Girouard, N., Clecchia, A. The European Union's Trade Policies and Their Economic Effects. OECD, Economics Department Working Paper, 1998, nr. 194.

Lundberg, L., Wiker, P. Comparative Advantage in the EEA. Nordic Perspective. Kogumikus: European Economic Integration. A Nordic Perspective. 1993, lk. 63–83.

Pautola, N., Sutela, P. EU Eastern Enlargement: Advantages and Dangers for Estonia. *MOCT-MOST*, 1998, 8. osa, nr. 2, lk. 121–141.

Trade Policy Review. European Union 1995. WTO, Geneva, 1996, 1. osa.

Trade Policy Review. European Union 1997. WTO, Geneva, 1998.

Viner, J. The Customs Union Issue. Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1950.